

HÓDI SÁNDOR

LASSÚ KIJÓZANODÁS

A rendszerváltoztatás néhány pszichológiai sajátossága

Mi történt? Merre tartunk?

■ A társadalomlélektani gubancokkal való foglalkozáshoz keresve sem találni jobb témát a rendszerváltozásnál. Mi történt velünk akkor és azóta? Mi változott? Merre tartunk? Rejtély, hiszen azok, akik korábban gyengék és kiszolgáltatottak voltak, továbbra is azok maradtak. Számukra az élet nem lett se könnyebb, se jobb, se szabadabb. Ellenkezőleg, az, ami korábban végül is úgy-ahogy jutott, kiszámítható volt, most kiszámíthatatlan. Számukra tehát – a többség számára – a rendszer nem változott semmit, hacsak nem tekintjük rendszerbeli változásnak azt, hogy akik korábban bár nehezen, de megéltek valahogyan, egzisztenciálisan lejjebb csúsztak.

Ha körülnézünk Kelet-Európa a pártállami diktatúra által egykor szétvert, kifosztott, megfélemlített, erőszakosan egyenlősítésre törekvő országaiban, azt látjuk, hogy a kommunista szűkösség után – az úgynevezett rendszerváltozással – negyedszázad múltán sem alakult ki sehol a jól menő gazdaság, független magántulajdonosok és civil kezdeményezések szabad társadalma. Az egypártrendszer mindenütt többpártrendszer váltotta fel, végbement a privatizáció, de ebből a kisember csupán annyit érzékelt, hogy az állami (társadalmi) vagyon magánzsebekbe vándorolt. Tudálékosan mondhatjuk, hogy a kisember a rendszerváltozás lényegét illetően (parlamentarizmus, szabadpiac) alultájékozott, de ettől még kőkemény tény marad, hogy a többpártrendszer és a privatizáció semmit sem hozott a nemzetgazdaság konyhájára.

Azt is látjuk, hogy akik a rendszerváltozással jól jártak, ezt legkevésbé sem szakértelmüknek – tudásuknak, tehetségüknek, erőfeszítésüknek, a kiemelkedő vállalkozói erényeiknek – köszönhetik, hanem a politikai hatalom kegyenceiként a közvagyonot húzták szét. Az új „elit” – azonkívül, hogy a politikai széljárásnak megfelelően a pártok váltogatják egymást – ugyanolyan gögös és ostoba módon telepszik rá a társadalmi-gazdasági életre, ahogyan korábban tette az uralkodó kommunista párt. Egyszerűen 1989-ben meglehetősen bizonytalan kimenetelű kísérlet kezdődött, amit éppenséggel rendszerváltozásnak is nevezhetünk, csak éppen nincs benne semmi logika és semmi rendszer. Ami pedig a végeredményt illeti, csapnivalóbb már nem is lehetne.

Ennyire tellett

■ Magyarázatot keresve a történetekre, felmerülhet bennünk a gondolat, hogy a zavaros társadalmi helyzet valamilyen lelkiállapotnak a kivételése, mentalitás következménye. Ilyenek vagyunk, ennyire tellett tőlünk. Ebben a materialista világban azonban, amelyben élünk, jobb, ha ütősebb érveket keresünk, a léleknek ugyanis vajmi kevés a hitele. A magyarázatot, akár saját ostobaságainkra is, ma rajtunk kívül álló okokban keressük. Ebben az értelemben a fejekben és szívekben uralkodó értékzavar a kusza gazdasági és politikai helyzet következménye, és nem fordítva, ahogyan a lelkiállapotra, mentalitásra utalva fentebb gondoltuk.

Nem szeretnénk a tyúk-tojás vitába belemenni, hogy mi volt előbb, mi az, amiért végül is keserves árat kell fizetnünk: saját ostobaságunk, amit kevésbé bántóan nevezhetünk naiv, tájékozatlan, tévelygő léleknek, vagy a fogadjuk el, hogy a rossz gazdasági-politikai körülmények ludasak mindenért? Félő, hogy a tyúk-tojás vita aligha vinne előbbre bennünket, de nincs is rá szükségünk. Napnál világosabb, hogy a diktatúra negyven esztendeje visszafordíthatatlan lelki és mentális változásokat idézett elő az emberekben, ami – a kedvezőtlen gazdasági-politikai helyzet mellett – befolyásolta az eseményeket. Például ahelyett, hogy a kedvező történelmi pillanatban a nemzet összpontosította volna erőforrásait, a történések a lelki-mentális sajátosságok következtében a magyarság szellemi, lelki, anyagi energiáinak szétforgácsolódása irányában hatottak. Nem csupán a felelős nemzetpolitika hiányzott a

rendszer váltás „pillanatában”, hanem a rendszerváltó társadalmak voltaképpen azzal sem voltak tisztában, hogy tulajdonképpen mit is akarnak. A magyarság például a nemzeti önérték és önbizalom szempontjából történelmi mélypontra jutott, de nem volt sokkal jobb a helyzet a többi rendszerváltó országban sem. A romló közállapotok függvényében a közbeszédben óhatatlanul megjelennek bizonyos védekező-elhárító mechanizmusok. Szeretjük magunkat azzal mentesíteni, hogy volt (van) egy bűnbanda, ez a hibás mindenképpen, a közösség meg ártatlan áldozat. Az emberek szabadulni akartak az 1990 előtti diktatúrától, egy vékony társadalmi réteg ezt kihasználta, és a politikai változásokat idejében a maga javára fordította. Nem vitás, hogy volt (van) egy réteg, amely csakugyan megfélemlítette a világpolitikában és a társadalomszervezésben meglehetősen tájékozatlan (alulinformált) embereket. A megfélemlítés azonban természete a politikának. Azt is mondhatnánk, hogy közvéleményt (közbeszédet) a pártok általi dezinformálás, manipuláció és hazugságdömping jellemzi. Ennek ellenére semmire sem megyünk vele, ha napestig azt hajtogatjuk, hogy a mindenkori politikai elit tagjai eleve gonoszak, rosszak, bűnözők, maffiózók – a közösség meg ártatlan áldozat.

Könnyű a békát a tő felé kergetni, tartja a közmondás. Természetesen képtelenség volna azt állítani, hogy a többség manipulálása, „kifosztása” egybeesett az érintettek politikai akaratával. A nyitott társadalom nyugati mintáit harsogó politikai szövegek azonban termékeny talajra találtak, jóllehet a „nyugati mintákon” az emberek a jólétet és az individuális szabadságot értették, minden egyébbe fűtültek. Évéggett a rendszerváltozást a többség hallgatólagosan vagy tevőlegesen támogatta, nem mindenki örült a fejleményeknek, ellenben a nagy többség vakon hitt abban, hogy minden jobbra fordul, és előbb-utóbb mindenki megtollasodik.

A nép lelke

■ A pártállam lebontása és az új politikai székértáborok kialakulása végül is a társadalom legszeleesebb rétegeinek a bevonásával történt. Más kérdés, hogy a pártállam örököseinek és hasznélvezőinek kívül senki sem tudott a hazai és nemzetközi erőviszonyok eligazodni. Az előbbieket sem jellemezte azonban különösebb éleselméjűség, mindössze annyi tellett tőlük, hogy a korábban általuk igazgatott (és csődbe juttatott) közvagyon magántulajdonukká tették, eladták, a bevételt pozícióik megerősítésére fordították. Nevén nevezve a dolgokat: ez bizony a társadalmi erő, javak és lehetőségek történelmi elherdálását, szétforgácsolódását jelentette, amit joggal nehezményezhetünk, ámde ahhoz, hogy mindezt keresztülvihessék, a társadalom támogatására volt szükségük. Meg is kapták azok részéről, akik az ország, a nemzet felemelkedése helyett a gyors egyéni meggazdagodásban reménykedtek. Ennek folyományaként az egyik oldalon kevesek részéről a javak felhalmozása történt, a másikon a társadalom (közösség) kifosztása. A diktatúra hajmeresztően tudatlan tömeget hagyott ránk örökségül: gyökértelen, agyamosott embereket, akik szembe előtt kizárólag a gyors és mindenáron való meggazdagodás vágya lebegett. Ne áltassuk magunkat azzal, hogy a nép lelkében, mentalitásában – tisztelet a kivételnek – külön volt a „tolvaj” elitnél. Ez a mohó individualizmus (és a vele járó szerzési vágy) volt az, ami társadalomlélektani hátszelet adott az eseményeknek. Másként fogalmazva a közösségi „rabláncaitól” szabaduló individualizmus juttatott váltságba bennünket, amelyről tudvalevő, hogy sem embert, sem istent nem ismer.

Az elmaradt dáridó

■ De hiába volt a nagy igyekecs, a vérmes remények hamar kútba estek. A multik, a bankok, a Nyugat, a liberalizmus hamarjában kiszorította, tönkretette, elhordta mindazt, amit korábbi fél évszázad alatt kínkeservesen elértünk. A spontán privatizáció, a polgárosodás, a kisvállalkozás, a független, civil kezdeményezések, a szolidaritás társadalmi bázisát a multik szétverték, lesöpörték, és ehhez országok, népek asszisztáltak abban a reményben, hogy ennek ellenében – a keserves nélkülözések időszaka után – végre a szabad világ dáridójának részesei lehetnek. Ma már minden józan eszű ember tudja (látja, zsigereiben érzi), hogy a „szabad világ” dáridójának egyhamar nem lesz részese. Sőt, ami azt illeti, értelmes, előre-mutató politikai berendezkedésről sem beszélhetünk. Valami létrejött, ami már nem szocialista, de piacelvűnek, demokratikusnak, emberarcúnak, tisztességesnek sem nevezhető.

A szabadság dolgában is rosszul állunk, ha nem rosszabbul, mint azelőtt. A szabadság ugyanis nem az agyamosott emberek önző individualizmusának a tobzódását jelenti, hanem a népek szabadságát. A népek szabadsága viszont áldozatul esett a közgazdaság szabadságának, a közgazdaság szabadsága az üzleti vállalkozás szabadságának, az üzleti vállalkozás szabadsága a nemzetközi cégbirodalmak szabadságának, ez utóbbiak a cégbirodalmaknak és a pénzügyi hálózatoknak. A szabadság végül is csak nagyon kevés ember féltve őrzött kiváltsága ebben a világban. Vérmes reményekkel és nagy ambíciókkal érkezünk a „szabad világ-

ba”, de – ahogyan Lányi András mondja – be kell látnunk, hogy ebben a világban a gyenge és késve érkező versenytársat csak az eladósodás szabadsága illeti meg. Itt tartunk.

Kontraszelekció

■ Abban, hogy gazdasági gondok, a súlyosbodó belső ellentmondások és a nagyhatalmak politikai cselvetései miatt a korábbi politikai rendszer végül összeomlott, az intellektuális kontraszelekciónak is meghatározó szerepe volt. Erről se feledkezzünk meg, akárcsak a nyakunkon maradt, háttérben serénykedő ügynökökről. Rendszerváltozásról ebben az értelemben sem beszélhetünk. Az, ami ma előttünk zajlik, pontosabban 25 éve alakul-formálódik, a kontraszelekciót illetően kísértetiesen hasonlít az egypártrendszerre. Az „új” hatalom az egész térségben kizárólag a párthűséget értékeli, kizárólag a politikai célokat szolgáló, politikai érdemeket jutalmazza. Akárcsak régen.

A politika szerepének a társadalmi javak újraelosztásában továbbra is meghatározó szerepe van, ami rányomja bélyegét a gazdaságra, a kultúrára, az egész társadalomra. Különbőség csak a szavakban (a frazeológiában) van. Most a politika és üzlet korrupt összefonódására azt mondjuk, hogy a „szabadpiac”, korábban ezt központi irányításnak, állami beavatkozásnak neveztük. Az osztogatás és fosztogatás azonban ugyanúgy – a hatalom segédletével – történik, amelyben korábban a magántulajdon kisajátítása, az államosítás játszotta a főszerepet, ma nemzeti vagyon privatizálása, kiárúsítása. A többpártrendszer értelme kimerül abban, hogy jobb- és baloldali kormányok váltogatják egymást, az élet azonban a maga valóságában csaknem teljes egészében továbbra is szűkös források elosztásán alapszik, az újraelosztás forrásaiért vetélkedő pártok (oligarchák) küzdelmére korlátozódik.

Mérhetetlen naivitás, hajmeresztő tudatlanság kell ahhoz, hogy valaki ebben a világban egyedül, önerejére – szorgalmára, munkabírására, tisztességére stb. – támaszkodva próbáljon boldogulni, ahogyan az individuális észjárás sugallja. Ami pedig a szorgalmat, tehetséget, munkabírást, tisztességet illeti, fájdalom, legkevésbé ezeket az egyéni képességeket lehet az új világban legkevésbé kamatoztatni, minthogy ezen képességek birtokában hajlik legkevésbé az ember dereka.

A dzsungel törvényei

■ Az új elit, amit számos okból kárhoztathatunk, látjuk, nem vádolható sem erőszak alkalmazásával, sem túl nagy intellektuális ravaszsággal. Más szóval, azért vagyunk ott, ahol vagyunk, mert a társadalom többségét a „nyugati minták” átvétele ellenállhatatlanul vonzotta, csábította. A rendszerváltás vesztesei nagyjából ugyanazt várták, remélték a társadalmi változásoktól, amit a nyertesek. A különbség csupán az, hogy az utóbbiak nyertek, az előbbieket meg rajtavesztettek. A nemzet jövője szempontjából ez egyremegy. A mértéktelen, tobzódó individualizmus egy populáció szempontjából, függetlenül attól, hogy egyénként ki nyer, és ki veszít, nem számít semmit. Egy végjáték kezdetét jelenti. A megmaradáshoz, ahogyan Kövér László házelnök fogalmazott a minap a Kárpát-medencei Nyári Egyetemen, szerte a nagyvilágban élő magyarság szellemi, lelki és anyagi energiáit, erőforrásait kell összpontosítani. A kérdés az, hogyan tudjuk ezt elérni. Egyáltalán, arrafelé (ha nem, akkor merre) halad a szekér velünk?

Ismeretes, hogy a szocializmusban minden közösségformálásra irányuló törekvés államellenes cselekedetnek minősült. Meglátásom szerint ez volt a legembertelenebb tiltás az „átkos” korszakban, jóllehet az átlagember korántsem ezt sérelmezte a legjobban. Az átlagpolgár ügyeskedett, azon volt, hogy megszerezze a normális élethez szükséges javakat. Néha hallotta ugyan, hogy az emberek „bilincsből vannak”, nem élhetnek úgy, ahogyan akarnak. Ezt maga is tapasztalta, mert az életszervezés korlátozásában csakugyan nem volt hiány. Mindenki szeretett volna „emberhez méltóbb” életet élni, az emberek többsége azonban ezen nem a közösségi élet hiányát értette, hanem azt, hogy ki-ki nem élhet jobban önmagának, más szóval, a dzsungel törvényeit értették szabadságon.

A kommunista egypártrendszer paradox módon – nevére rácafolva – maguknak élő alattvalókat nevelt az emberekből. Arra szocializálta őket, hogy ne vállaljanak szolidaritást sorstársaikkal, és érdekeiket egymás rovására érvényesítsék. A rendszer gyengülése és megszűnése az állampolgárokat nem az eltorzult társadalmi – nemzeti, identitásbeli, gazdasági – viszonyok (melléfogások) korrekciójára motiválta, hanem szélsőséges individualizmusra. Utólag is fájdalmas tudomásul venni, de a világ (vele a lélek) változásának első jeleit olyan jellemvonások megjelenése és felerősödése jelezte, mint az önzés, kizárólagosság, agresszivitás, törtetés, könyöklés. Az emberek maradék közösségi kötöttségeik (erényeik és kapcsolataik) levétkőzését vélték a szabadság útjának, holott nem a valós közösségtől, hanem éppenséggel annak

hiányától, a vasfüggönytől és a diktatúrától szenvedtek. A politikai változástól azt remélték, hogy végre szabadon maguknak élhetnek.

Ismételjük, a közösségi keretek gyengülése és a szerzési ösztön felerősödése adott a rendszerváltozásnak társadalomlélektani hátszelet. A rendszerváltozással az embereknek látszólag sikerült megszabadulniuk bilincseiktől, mindenki kedvére ügyeskedhet, kezdeményezhet, próbálkozhat, ám miközben mindenki magának él, csak magával törődik, a maguknak élő emberek sokasága került újabb börtönbe. Az elmúlt negyedszázadban országok, nemzetek mentek csődbe. Szükségszerű folyamánya ez annak az életértelmezésnek, amely a magának élő emberre alapozza filozófiáját, amely a felmerülő problémákra egyéni megoldásokat keres. Ez a szélsőséges individualizmus ágyazott meg szerte Kelet-Európában a kapitalizmus legembertelenebb formájának, amely olyan mélyre rántotta egyik-másik társadalmat, amilyen mélyre csak lehetett.

Szerencselovagok

■ Rövid kitekintésben nem a rendszerváltozás pszichológiájának teljes, részletes és kíméletlenül pontos lélektani feltárására vállalkoztam, egyszerűen csak rácsodálkoztam néhány dologra, amelyeken pszichológusként fennakadtam. Tehát a múltat és jövőt illetően nem kész pszichológiai válaszokkal kívántam szolgálni, hanem sokkal inkább kérdéseket és gondolatokat próbáltam megfogalmazni és olvasómmal megosztani.

Meglátásaimat illetően talán nem mellékes körülmény az sem, hogy kisebbségben élő magyarként éltem meg a rendszerváltozást, ami azt jelenti, hogy bár nagy karrierrel eleve nem kecsegtetett semmiféle közéleti, politikai szerepvállalás, ennek ellenére hátrányos társadalmi helyzetemnél fogva a valóságosnál többre értékeltem az idők változásában rejlő lehetőségeket. Egy pillanatra elhittem, hogy bár nagy kockázata van a dolognak, talán tragikus végkifejlet nélkül is javunkra lehet fordítani a történelem kerekét, közösen ki tudunk hozni valamit a küszöbön álló eseményekből. Immár 25 év távlatából nem kis csalódottsággal kell tudomásul vennem, hogy ez bizony nem sikerült, ami történt, alatta marad minden várakozásomnak.

Negyedszázad múltán tudjuk, hogy az új, emberarcú világ előtt sokféle akadály tornyosult. Utólag hajlok rá, hogy ez esetben a generációváltást is. A szerencsétlen körülmények közé ritkán szoktuk a generációváltást sorolni. A rendszerváltók éllovasai is sok mindenben melléfogtak, de voltaképpen azok vitték félre a dolgokat, akik csak később léptek színre. Akkor kapcsolódtak be a politikai folyamatokba, amikor kiderült, hogy immár semmi kockázata sincs a dolognak. A régi hatalomtól már nem kell tartaniuk, a jövőre vonatkozó elgondolásokat pedig sutba lehet dobni. Az a valóság, amit az új közszereplők rajzoltak, nemcsak csalódást kelt a „rendszerváltókban”, hanem szálnalmas és riasztó is számukra. Igazat kell adnom Bíró Zoltánnak, hogy ez a csalódottság nemcsak a változások egykori előmozdítóira jellemző, hanem rávetül a közvélemény egészére (*Elhervadt forradalom*. Püski, Bp., 1998. 3.) Az emberek ma a legjobb esetben is felemás érzésekkel, félelemmel, idegenkedéssel nézik, ami körülöttük történik. A főként ügyeskedőkből, fennhéjázó, pökhendi, enyves kezű emberekből összeverődött (új) hatalmi-politikai garnitúra örvend feltétlen közutálatnak. Főként azok részéről, akiket épp törvénytiszteletük, jóhiszeműségük miatt lehetett lépre csalni, becsapni. Nos az ebből eredő társadalmi bizalomvesztés az, amit pszichológusként talán a legjobban sajnálok. Kétségtelen, hogy ezt a korrupciótól bűzlő, gazdaságilag elszegényedett, kulturálisan széteső, szellemileg lezüllött kelet-európai (és azon belül a magyar) világot hovatovább senki emberfia nem érzi magáénak, kivéve azokat a szerencselovagokat, akiket felszínre vetett a hullám, s akik közpénzből lettek (hihetetlen gyorsan) milliárdossá.

A történelem szemétdombján

■ A lényegét illetően egyetérték Lányi András megfogalmazásával – *A változás rendszertelen, a rendszer változatlan. Velünk élő rendszerváltás III.* http://mandiner.blog.hu/2014/10/13/a_valtozas_rendszertelen_a_rendszer_valtozatlan_velunk_elo_rendszervaltas_iii –, aki szerint, miközben az önjelölt politikai pártformációk hajba kaptak (és hajba kapnak) egymással, és kizárólag a körül folyik a huzakodás „hogy vajon mi volna az előbbre való”, úgy tűnik, hogy – legalábbis, ami az emberi tartásunkat és életminőségünket illeti, lassan valamennyien a történelem szemétdombjára kerülünk. Az okokat illetően osztom véleményét: az úttévesztést magam is abban látom, hogy a rendszerváltó elit (és a folyamatba később bekapcsolódó, főként politikai szerencselovagokból álló generáció) a nemzeti sorsközösség helyreállítása és erősítése helyett kizárólag (elvakultan) a nyitott társadalom nyugati mintáinak átvételére törekedett, nyugati életszínvonal, nyugati tőke, demokratikus hagyományok nélkül. Ennek a törekvésnek a folyamányaként sorsukra lettek hagyva, mi több, szét lettekerve a hagyományt

őrző (hordozó) intézmények, csoportok, közösségek, olyannyira, hogy ma a közösség szótól szinte kiütéseket kap az önmagát modernnek tartó (ízíg-vérig individualista) ember. Lefordítva ezt a mindennapi élet nyelvére – ami emberi tartásunkat és életminőségünket illeti –, valamennyien a történelem szemétdombjára kerültünk.

Lassú kijózanodás

■ Ahogyan a kommunista rendszer bukását sem lehet a társadalmi rendszerrel való bátor szembeszegülés következményének tekinteni, úgy az új rendszer szervezeti kereteinek és szabályainak (kezdeti) tudomásulvételéről sem állítható, hogy 25 év után ma is élvezné a társadalom többségének rokonszenvét. A Nyugattal szembeni elvárások is egyre halványabbak, a kijózanító erők viszont egyre kézzelfoghatóbbak.

A szabadsághoz és a jóléthez fűződő vágyalmokkal annak idején az embereket könnyen lépre lehetett csalni, ám az elmúlt másfél-két évtizedben nyilvánvalóvá vált, hogy az EU képtelen megérteni – pláne orvosolni – a volt szocialista országok problémáit, ami nemcsak az utóbbiak számlájára írható, hanem a nyugati demokrácia kudarcát is jelenti egyúttal. Ez a kudarc nem csupán a segítő kéznýtűjtás – a felzárkózáshoz nélkülözhetetlen anyagi segítség és szolidaritás – elmaradásában jutott kifejezésre, hanem az aktuálisan felmerülő problémák kezelésében is, ami további megoldhatatlan konfliktusok forrását jelenti.

A felelős nemzeti politikának ideje lenne szembenéznie azzal a ténnyel, hogy a „nyitott társadalom” megteremtésére irányuló erőfeszítések megfelelő gazdasági háttér és demokratikus hagyományok nélkül sorozatosan rossz döntésekhez vezettek. Azt sem árt józanul tudomásul venni, hogy sokan azok közül, akik Nyugaton érzélgős emberbaráti pózban tetszelegtek, úton-útfélen kioktatnak bennünket, minimális befektetésre sem hajlandóak a rászorulóknak megsegítése érdekében, viszont következetesen nyíltan vagy alig leplezetten térségek, országok és népek destabilizálására törekszenek.

A fentebb tárgyalt kérdéskör legnyugtalanítóbb és továbbra is megválaszolatlan kérdése, hogy az individualizmus térhódítása s ennek folyamányaként a közösségben, nemzetben való gondolkodás hiánya, társadalmi érték és térvessztése vajon mikor és mitől csap át közösségben való felelősségteljes gondolkodásba. E nélkül a mentális cezúra (szemléletváltás) nélkül hiába ámitjuk magunkat a társadalom majdani tartós fellendülésével, hiába tekinti magát egyik vagy másik oldal haladónak, nemzetközinek, a másik meg patriótának, nemzetinek, ha a közösség kohéziós ereje tovább csökken, a közbizalom tovább erodálódik, mindenféle társadalom- és gazdaságpolitika kudarcra van ítélve.

Pszichológiai szempontból ebben rejlik a rendszerváltás/változtatás rákfenéje, és amíg ez a lelki beállítódás nem változik meg, esélyünk sem lesz rá, hogy gazdasági, demográfiai, erkölcsi, szellemi téren a romoktól belátható időn belül eltakarítsuk.

Talán nemcsak a pszichológus szól belőlem, hanem a társadalomkutató és kisebbségpolitikus is: ha mégoly kétségek közepette is, valamiféle lelki megújulásban (szemléletváltásban) reménykedem.

A NYUGATI MAGYAR DIASZPÓRA VISSZAÚTJA

*a seb már régesrég begyógyult
és mintha mégis vérzene*
DSIDA JENŐ

■ A határon túli magyarok létének, megmaradásának támogatására létesített Bethlen Gábor Alapítvány szervezése során (1979–1989) tapasztaltam, hogy nemzetvédő törekvésünket, nemzetépítő mozgalmunkat külhonban a magyar emigráció s az 56-os szervezetek képviselői érzékelték és támogatták igazán. Ők, akik „A haza minden előtt!” jegyében – a külhoni magyar nemzetrész tagjaiként – kapcsolatot tartottak velünk; közösen éltették magyar identitásunkat.

Ők – élő és működő közösségeik, a magyar kultúrát, anyanyelvünket ápoló egyházaik és civilszervezeteik, iskoláik, cserkészeik, magyar házaik, kulturális egyesületeik, kiadóik, újságjaik – alkotják a nyelvét és kultúráját megőrző egyharmadot. Ők tették a vonzáskörükbe tartozó külföldet *külhommá*. Ahol otthon érezhették magukat nemcsak a befogadottak, hanem